

ЕФЕКТИВНІСТЬ ТА РЕЗУЛЬТАТИ ДЕРЖАВНОЇ ПІДТРИМКИ ВІТЧИЗНЯНИХ АГРАРНИХ ТОВАРОВИРОБНИКІВ

У статті розглянуто особливості розвитку галузі рослинництва та тваринництва, а також досліджено класифікацію бюджетних асигнувань у сільське господарство. Здійснено аналіз державної підтримки сільськогосподарських товаровиробників в Україні шляхом надання дотацій по вирощуванню тваринництва. Визначено напрями розвитку сільської місцевості з урахуванням глобалізаційних та інтеграційних процесів.

The article deals with the peculiarities of crop and animal husbandry, and investigated classification of budgetary allocations to agriculture. The analysis of state support to agricultural producers in Ukraine by granting subsidies for raising livestock were made. The directions of rural development in view of globalization and integration processes were defined.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Сільське господарство як України, так і регіону отримує значну бюджетну підтримку від держави у вигляді бюджетних та податкових надходжень. Проте обсяг загальної підтримки є значно вищим для України, оскільки значні нефіскальні заходи також надають вигоду вітчизняним аграрним виробникам. Високі імпортні тарифи захищають вітчизняних виробників від іноземних конкурентів. Держава здійснює перерозподіл видатків за бюджетною програмою в розрізі економічної класифікації в межах загального обсягу її бюджетних призначень окремо по загальному та спеціальному фондах державного бюджету. Необхідною передумовою ефективної діяльності вітчизняних аграрних підприємств у системі світового господарства є державна фінансова підтримка сільськогосподарського виробництва.

Аналіз досліджень і публікацій останніх років. Дослідженню теоретичних і практичних питань бюджетної підтримки сільськогосподарського виробництва приділяли значну увагу багато вітчизняних учених, таких як: В. Г. Андрійчук, В. Алексійчук, М. Берков, П. Гайдуцький, О. С. Гуменюк, М. Дем'яненко, О. Дзюблюк, П. Лайко, Ю. Луценко, М. Малік, О. Непочатенко, С. Колотуха, М. Корецький, П. Т. Саблук, С. Мочерний, А. Поддєрьогін та інші.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Результати наукових досліджень вітчизняних учених мають суттєве значення для розвитку нових підходів та пошуку варіантів інвестування і фінансування діяльності сільськогосподарських підприємств. Проте, потребує ретельного вивчення низка питань щодо формування нових механізмів фінансування сільськогосподарських товаровиробників, підвищення ефективності їх діяльності, з урахуванням процесів євроінтеграції.

Постановка завдання. Головна мета статті полягає в теоретичному, методологічному обґрунтуванні ефективного механізму та інструментів соціально-економічного регулювання державою бюджетної підтримки на всіх рівнях сільськогосподарського виробництва.

Виклад основного матеріалу дослідження. Ефективність роботи сільськогосподарських підприємств багато в чому залежать від управлінської діяльності, яка забезпечує реальну економічну самостійність господарюючих суб'єктів, окупність їх виробничих витрат і конкурентоспроможність. Ефективність управління, передусім, залежить від достатності й оперативності одержаної управлінським персоналом інформації та від її адаптації до ринкових умов функціонування підприємства.

На Полтавщині розвитку аграрного сектора приділяється особлива увага. Цей напрям в області є пріоритетним. Забезпечення сталого розвитку регіону, покращення технологій агропромислового виробництва, підвищення його конкурентоспроможності на національному та світовому ринках, оптимізація структури посівних площ, створення сприятливого інвестиційного клімату – це ті тенденції, які характерні для аграрного сектора Полтавської області.

В області понад 2 млн. га. сільськогосподарських угідь, у т. ч. ріллі – 1,7 млн. га. Ґрунти – переважно чорноземи, на долю яких припадає 93,0% ріллі. Основу сільськогосподарського виробництва Полтавщини складають 528 сільськогосподарських підприємств, в обробітку яких знаходиться 1,3 млн. га. землі. Значною часткою економічного потенціалу області є фермерські та особисті селянські господарства. Вони виробляють біля 60,0% м'яса і молока, 30,0% яєць, основну кількість картоплі, овочів та фруктів.

Сьогодні в області функціонує 1657 фермерських господарств (на 54 більше, ніж у 2012 р.), в їх користуванні знаходиться 199,9 тис. га. сільськогосподарських угідь. Середній розмір фермерського господарства сягає 120,7 га. У 2012 р. індекс обсягу виробництва продукції тваринництва порівняно з 2011 р. становив 111,7%, у т. ч. у сільськогосподарських підприємствах – 123,3%, у господарствах населення – 99,8% (табл. 1).

Таблиця 1

Показники та динаміка розвитку галузі рослинництва вітчизняними підприємствами Полтавської області

№ п/п	Показник	Усі категорії господарств				Сільськогосподарські підприємства				Господарства населення			
		2011 р.		2012 р.		2011 р.		2012 р.		2011 р.		2012 р.	
		тис. гол.	%	тис. гол.	%	тис. гол.	%	тис. гол.	%	тис. гол.	%	тис. гол.	%
1.	Велика рогата худоба	272,9	103,2	268,6	100,4	166,7	103,3	167,9	100,7	106,2	103,0	100,7	100,0
	у т.ч. корови	134,3	97,7	133,7	98,4	67,9	102,9	68,2	100,4	66,4	93,0	65,5	96,3
2.	Свині	321,5	89,1	403,5	129,2	166,7	91,0	268,1	160,3	154,8	87,1	135,4	93,4
3.	Вівці та кози	41,4	96,3	72,3	163,9	7,1	95,9	7,2	101,4	34,3	96,3	65,1	175,9
4.	Птиця	4532,2	95,9	5495,6	115,9	1868,4	99,1	2638,6	139,0	2663,8	93,8	2857,0	100,5

Як свідчать дані табл. 1, у 2012 р. індекс обсягу виробництва продукції тваринництва порівняно з 2011 р. становив 111,7%, у т. ч. у сільськогосподарських підприємствах – 123,3%, у господарствах населення – 99,8%. На 1 січня 2013 р. господарствами населення утримувалось 37,5% загальної чисельності великої рогатої худоби (на 1 січня 2012 р. – 37,7%), у т.ч. корів – 49,0% (50,0%); свиней – 33,6% (46,4%), овець та кіз – 90,0% (83,9%), птиці всіх видів – 52,0% (59,9%).

Як свідчать статистичні дані, у структурі реалізації худоби та птиці на забій сільськогосподарськими підприємствами (крім малих) частка свиней у 2012 р. становила 52,7% (за 2011 р. – 57,5%), великої рогатої худоби – 35,0% (38,9%), птиці всіх видів – 12,1% (3,5%). У 2012 р. порівняно з 2011 р. у сільськогосподарських підприємствах (крім малих) обсяг вирощування худоби та птиці збільшився в 1,3 рази або на 151,2 тис. ц., у т. ч. птиці – в 3,0 рази, свиней – в 1,4 рази, великої рогатої худоби – в 1,1 рази. Відношення загального обсягу вирощування худоби та птиці до реалізації тварин на забій у 2012 р. становило 129,7% (у 2011 р. – 127,7%). Середньодобові прирости великої рогатої худоби на вирощуванні, відгодівлі та нагулі збільшились на 6,9%, свиней – на 12,3% і відповідно становили 526 г. та 447 г.

Основними пріоритетами в розвитку галузі тваринництва Полтавської області є молочне скотарство і свинарство. Молочне скотарство, це галузь, яка дозволяє забезпечити стабільну зайнятість населення в сільській місцевості протягом всього року, збільшити додану вартість при сталій площі сільськогосподарських угідь. Без тваринництва не можливо розраховувати на формувати оптимальну структуру ґрунту та одержувати високі врожаї. В сільськогосподарських підприємствах Полтавщини виробляється біля 14,0% загальнодержавного обсягу молока. На молокопереробні підприємства області за 2012 р. надійшло молока вищого гатунку від сільськогосподарських підприємств 39,0%, 1-го гатунку – 43,0%, 2-го гатунку 16,0%. За 2012 р. переробними підприємствами області закуплено 530 тис. т. молока, в тому числі в сільськогосподарських підприємствах – 326,7 тис. т. або 62,0% загального обсягу.

За результатами роботи галузі тваринництва за 2012 р. Котелевський район зайняв 1 місце серед районів області, про що свідчить правильність курсу району щодо розвитку аграрної галузі. Підтвердженням цього є також робота молочних ферм ФГ «Мир» в с. Михайлівка Перша та СТОВ «Скіф» в с. Більськ, які відвідали учасники поїздки.

Значну увагу в області приділено покращенню якості виробленої продукції. В сільськогосподарських підприємствах працює 18 доїльних залів вітчизняного та імпортного виробництва, в 68 підприємствах доїння корів здійснюється в молокопроводах (171 установка). Протягом 2012 р. введено в дію 3 доїльні зали.

Полтавщина має одну із найбільших племінних баз в Україні: 96 підприємствам області присвоєно статус суб'єкта племінної справи у тваринництві; 32 господарства області отримало статус спеціальної сировинної зони, де виробляється екологічно чиста молочна продукція для виробництва дитячих і дієтичних продуктів харчування. Враховуючи високу порівняльну базу минулого року (зібрано рекордний врожай зернових – 5 млн. т.), індекс сільськогосподарського виробництва за 2012 р. становить 89,7%. В усіх категоріях господарств збільшилося виробництво молока на 7,2%, м'яса – на 16,0%, яєць від птиці всіх видів – на 12%. За 2012 р. в усіх категоріях господарств зросло поголів'я великої рогатої худоби на 0,4% (на 1,2 тис. голів), свиней – на 29,2% (на 91,3 тис. голів) та птиці – на 15,9% (на 755,4 тис. голів) [1, с.152–158]. Для покращення розвитку галузі тваринництва держава сприяє у цьому напрямі. Так, якщо у будь-якому домогосподарстві народилось теля, то особа має право отримати дотацію з державного бюджету за його утримання та збереження до певного віку (від трьох до п'ятнадцяти місяців).

Спеціальна бюджетна дотація на 2012 р. була нарахована у таких розмірах:

- 250 грн. за голову – за молодняк віком від 3 до 6 місяців;
- 500 грн. за голову – за молодняк віком від 6 до 9 місяців;
- 750 грн. за голову – за молодняк віком від 9 до 12 місяців;
- 1000 грн. за голову – за молодняк віком від 12 до 15 місяців

У подальшому бюджетна дотація за молодняк виплачувалася у розмірі 250 грн. через кожні три місяці його утримання та до досягнення ним п'ятнадцятимісячного віку.

Статті видатків Державного бюджету України на фінансування сільського господарства формує безпосередньо Міністерство аграрної політики України, виходячи із загальних обсягів бюджетних асигнувань на галузь [2].

У рамках державної фінансової підтримки за рахунок бюджетних коштів фінансуються видатки на: сільськогосподарське виробництво, поліпшення земельних ресурсів, закупівлю сільськогосподарської продукції та техніки, дослідження і практичні роботи в галузі сільського господарства, діяльність обслуговуючих сільське господарство і переробних підприємств та інших установ (табл. 2). Ключовим питанням сьогодення дня та на перспективу залишається впровадження сучасних технологій і відповідне оновлення машинно-тракторного парку аграрних підприємств. В області постійно ведеться технічне переоснащення галузі. За 2012 р. сільськогосподарськими товаровиробниками області придбали 1202 од. сільськогосподарської техніки на загальну суму 342,9 млн. грн. Вже з початку 2013 р. придбано 145 од. техніки на суму 45,2 млн. грн. [3, с.306–320].

Класифікація бюджетних асигнувань у сільське господарство [2]

№ п/п	Фінансування видатків	Галузь сільського господарства
1.	сільськогосподарське виробництво	<ul style="list-style-type: none"> – селекція у рослинництво та тваринництво; – заходи боротьби зі шкідниками та хворобами сільськогосподарських рослин; – виробництво продукції рослинництва й тваринництва; – закладання і догляд за молодими садами, виноградниками та ягідниками; – розвиток хмелярства; – підтримка фермерських господарств через механізм здешевлення кредитів; – підтримка підприємств, що знаходяться в особливо складних кліматичних умовах; – часткова компенсація вартості складної сільськогосподарської техніки вітчизняного виробництва; – створення і забезпечення резервного запасу сортового та гібридного насіння;
2.	поліпшення земельних ресурсів	<ul style="list-style-type: none"> – докорінне поліпшення сільськогосподарських земель; – агрохімічна паспортизація земель сільськогосподарського призначення;
3.	дослідження і практичні роботи в галузі сільського господарства	<ul style="list-style-type: none"> – прикладні розробки у сфері розвитку сільськогосподарського виробництва; – розробка найважливіших новітніх технологій у сфері розвитку сільськогосподарського виробництва; – наукові розробки у сфері стандартизації та сертифікації сільськогосподарської продукції; – розробка зразків техніки для сільського господарства; – проведення державних виставкових заходів; – дослідження і експериментальні розробки; – державні науково-технічні програми та наукові частини державних цільових програм у сфері сільського господарства
4.	діяльність обслуговуючих сільське господарство і переробних підприємств та інших установ	<ul style="list-style-type: none"> – підтримка розвитку підприємств молочної переробки; – фінансування соціальної сфери села (оздоровлення та відпочинок дітей, підготовка кадрів, розвиток комунального господарства); – забезпечення діяльності Аграрного фонду та аграрного ринку

Першочерговими питаннями в галузі рослинництва на сьогоднішній день є забезпечення сталого розвитку екологічного землеробства, та як результат, забезпечення потреб області екологічно чистою продукцією, розвиток насінництва овочевих культур, збереження родючості ґрунтів.

Вирощуванням насіння сільськогосподарських культур в області займаються 80 елітних господарств та насінневих господарств. Селекціонерами Полтавської державної аграрної академії створено сорти, які внесено до Державного реєстру сортів рослин України. Це сорти озимої пшениці: Коломак 3 (урожайність 50–63 ц/га), Коломак 5 (урожайність – 60,9 ц/га), Українка полтавська (урожайність 50–56 ц/га) Левада (урожайність 57,9 ц/га);

гороху: Норд (урожайність 40–60 ц/га), Полтавець 2 (урожайність 50–60 ц/га). Визнано перспективними сорти проса: Полтавське золотисте (урожайність 61,2 ц/га), Золушка (урожайність 54,5 ц/га).

У Полтавській області в рослинництво впроваджуються державні та регіональні програми розвитку органічного землеробства та виробництва «екологічно чистої» продукції. Прикладом ефективного застосування ґрунтозахисного біологічного землеробства є ПП «Агроекологія» Шишацького району. Це господарство протягом багатьох років не застосовує засоби захисту рослин та мінеральні добрива. При цьому, забезпечуючи збереження родючості ґрунтів, має вагомі результати у виробництві екологічно чистої продукції. В аграрному секторі створено сприятливий інвестиційний клімат, широко запроваджуються новітні технології виробництва. В області реалізуються 18 інвестиційних проектів на суму 993,0 млн. грн. в галузі тваринництва. Зокрема, у стадії завершення проведення реконструкції та будівництва приміщень першої черги молочно-товарного комплексу в ПП «Білоцерківська агропромислова група» Великобагачанського району та введення в експлуатацію доїльного залу в СВК «Батьківщина» Котелевського району, розпочато будівництво другого доїльного залу в ТОВ «АФ «Маяк» Котелевського району, продовжується проведення реконструкції приміщень в ТОВ «НВП «Глобинський свинокомплекс» другої черги в Семенівському районі.

В області вживаються заходи щодо залучення іноземних інвестицій у галузь тваринництва з агрохолдингом «БЕЗРК-Белгранкорм» Російської Федерації щодо будівництва свиновідгодівельного комплексу. Сьогодні визначено земельні ділянки, де буде будуватися комплекс. Одним з пріоритетних напрямків залучення інвестиційних ресурсів є будівництво нових елеваторів, реконструкція, модернізація та розширення діючих зерноскладів та хлібоприймальних підприємств.

Протягом останніх років на території області одним із найбільших інвесторів є ТОВ СП «Нібулон». У липні 2011 р. ТОВ СП «Нібулон» було введено в експлуатацію річковий перевантажувальний термінал у селищі Градизьк Глобинського району та комплекс з приймання, зберігання і відвантаження зернових та олійних культур у смт. Артемівська Чутівського району. У жовтні було введено в експлуатацію перевантажувальний термінал по прийому, зберіганню і відвантажуванню зернових та олійних культур у с. Мар'янівка Гребінківського району. Планується введення в експлуатацію перевантажувальний річковий термінал у м. Кременчук. Реалізація річкового інвестиційного проекту дає змогу СП «Нібулон» розширити співпрацю з аграрними підприємствами Черкаської, Полтавської, Київської, Дніпропетровської та Запорізької областей через територію яких проходить Дніпровський транспортний коридор, знизити транспортні витрати до 35–40 грн. за тону. При цьому різницю у витратах на транспортування одержить товаровиробник.

Особливу увагу приділено вирішенню питань соціального розвитку села. Останніми роками спостерігається чітка тенденція до зростання заробітної плати в сільському господарстві та ріст основних якісних показників у системі земельних орендних відносин.

В області приділено значну увагу розвитку дорадчої діяльності. Одним з основних напрямів роботи Полтавської обласної дорадчої служби є проведення дорадчо-консультативної роботи з сільським населенням з метою розвитку малого бізнесу та підприємництва у сільській місцевості. За ініціативою Головного управління агропромислового розвитку при підтримці облдержадміністрації та обласної ради прийнята Обласна програма сільськогосподарської дорадчої діяльності на період до 2015 року з відповідним фінансуванням з обласного бюджету [1, с.296–304].

З метою подальшого реформування галузі на 2014 рік в області розроблено програми: розвитку сільського господарства Полтавської області на 2014 рік; розвитку галузі тваринництва на період 2011–2015 роки; розвитку фермерських та особистих селянських господарств на період до 2015 року. Відповідно до існуючих домовленостей досягнутих у межах Порядку денного Україна-ЄС, політика розвитку сільської місцевості будується на стратегічних керівних принципах Співдружності, що визначені пріоритетами, та ігнорування

яких є неможливим жодною із країн. Для забезпечення сталого розвитку сільських територій необхідно сфокусуватися на основних цілях політики розвитку сільських територій. Стратегії та програми розвитку сільських регіонів ЄС будуються навколо чотирьох напрямків, а саме [4, с.98–116]: 1) поліпшення конкурентоспроможності секторів сільського господарства та лісництва; 2) поліпшення довкілля та сільських регіонів взагалі; 3) якість життя в сільських регіонах та диверсифікація економіки села. Цілком зрозуміло, що без підтримки та розвитку малого підприємництва на селі неможливо подолання таких проблем як безробіття, міграція молоді до великих міст, наповнення місцевих бюджетів тощо. Як позитивний приклад активної співпраці сільськогосподарського підприємництва та органів місцевого самоврядування на базі Чапаєвської сільської ради Чутівського району побудовано кролеферму на 2,0 тис. голів племінних кролів американської та новозеландської порід.

Для забезпечення впровадження соціальних стандартів та нормативів у сільській місцевості в області намічено реалізувати Програму соціально-економічного розвитку сільських населених пунктів Полтавської області на 2014 рік, де передбачено [5, с.246–260]:

1. Поліпшення освітлення вулиць та благоустроїв сільських населених пунктів, забезпечення сіл газифікацією та водопостачанням.
2. Будівництво та реконструкція дошкільних навчальних закладів.
3. Розвиток автобусного сполучення сільських населених пунктів з районним центрами.
4. Поліпшення рівня медичного забезпечення жителів сіл.
5. Поліпшення роботи освітніх закладів сільських населених пунктів. Оснащення шкіл комп'ютерами, спортивними майданчиками та відповідним сучасним обладнанням.
6. Розвиток та вдосконалення торгівельної мережі у сільській місцевості.
7. Створення інфраструктури аграрного ринку.
8. Поліпшення дорожнього сполучення з сільськими населеними пунктами та в межах сіл.

Достаток у кожній сільській оселі, впевненість сільських трудівників у завтрашньому дні, стабільний динамічний розвиток усіх учасників аграрного сектору – головне завдання, яке вбачають та ставлять перед собою органи влади області.

Висновки і перспективи подальших розробок. Запропонована модель регулювання аграрного виробництва шляхом рішення оптимального розподілу дотацій і компенсацій обґрунтовує необхідність коректування діючого механізму дотування сільськогосподарських товаровиробників з метою підвищення ефективного використання засобів державної підтримки. При цьому повинен бути забезпечений перехід від зрівняльного розподілу до адресного, за умови обґрунтування потреби і ефективності використання. Перевагу треба віддавати тим товаровиробникам, які забезпечують стійку роботу та покращують свій фінансовий стан. Загалом не можна упускати із виду те, що поки держава не сприятиме підвищенню конкурентоспроможності сільського господарства і не зупинить відтік засобів із галузі, ефективність дотаційної підтримки залишиться низькою.

Список використаної літератури

1. Андрійчук В. Г. Економіка аграрних підприємств: підруч. / В. Г. Андрійчук. – [2-е вид., доп. і пер.]. – К.: КНЕУ, 2002. – 624 с.
2. Статистичні дані Державного комітету статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.ukrstat.gov.ua.
3. Агропромисловий комплекс України: стан, тенденції та перспективи розвитку: Ін форм. аналіт. зб. / За ред. П. Т. Саблука [та ін.]. – К.: ІАЕ. – 2006. – № 4. – 646 с.
4. Корецький М. Державне регулювання розвитку аграрної сфери економіки України: [монографія] / М. Корецький. – К.: УАДУ, 2002. – 260 с.
5. Реєнт О. П. Сільське господарство України і світовий продовольчий ринок: монографія / О. П. Реєнт, О. В. Сердюк. – К.: Ін-т історії України НАН України, 2011. – 365 с.

Стаття надійшла до редакції 16.04.2014.